

SUYIMA G‘ANIYEVA: ALİ ŞÎR NEVÂÎ’NİN ESERLERİNDE
ADANMIŞ BİR HAYAT

Davlatova Shahinabonu Murodali kızı

Taşkent Devlet Şarkşinaslık Üniversitesi

Doğu Medeniyetleri ve Felsefe Fakültesi, Türkiye Tarihi Bölümü

Türk-İngiliz Grubu, 2. Sınıf Öğrencisi

davlatvashaxina@gmail.com

Bilimsel Danışman: A.H. Fayzullayev

Özet: Bu makalede, tanınmış edebiyat araştırmacısı ve metin bilimci Suyima G‘aniyeva’nın Ali Şîr Nevâî’nin edebî mirasını incelemesi, özellikle “Mecâlisü’n-Nefâis” adlı eserinin tenkitli metnini hazırlamadaki ilmî çalışmaları analiz edilmiştir. Eserin yazma nüshaları üzerinde yürütülen kapsamlı araştırmalar, nüshalar arasındaki farklılıkların tespiti ve metne en yakın şeklin oluşturulması süreci incelenmiştir. G‘aniyeva’nın eleştirel yaklaşımı ve karşılaştırmalı-analitik yöntemi, sonraki araştırmacılar için önemli bir temel oluşturmuştur.

Anahtar kelimeler: Suyima G‘aniyeva, Mecâlisü’n-Nefâis, tenkitli metin, yazma eser, metin bilimi, Nevâî araştırmaları, karşılaştırmalı yöntem, tezkire.

Suyima G‘aniyeva, tanınmış bir Navoiyşinas ve Şarkiyatçı alim (kadın) olup, eserleri yalnızca Özbekistan’da değil, aynı zamanda Rusya, Türkiye, İran, Tacikistan ve Azerbaycan’daki akademik çevrelerde de yakından tanınmaktadır. Daha çocuk yaşlarında — dört, beş yaşlarındayken — Suyima şiirlerden ve şarkılardan kelimeler seçerek onları tekrar etmeye çalışırdı. Anne ve babasını hayrete düşüren bu durum, onun kendi kendine klasik, özellikle Alisher Nevai’ye ait eserlerdeki karmaşık beyitleri doğru telaffuz etmeyi öğrenmesine vesile oldu. Yıllar geçtikçe bu hevesi, yaratıcı bir uğraşa dönüştü. Yedinci sınıfı tamamladıktan sonra Suyima, günümüzdeki Özbekistan Millî Üniversitesi’nin hazırlık bölümüne kaydoldu ve burayı bitirdikten

sonra ortaöğretimini tamamladı¹. 1947 yılında, üstün başarıları ve öğrenime duyduğu özel ilgi sayesinde sınavsız olarak üniversitenin Şarkiyat Fakültesine kabul edildi. Ancak burada da Özbek edebiyatı tarihi öğretilmemekteydi. Üniversitedeki hocaları, Suyima'nın özellikle Navoiy'in eserlerine dair derin bilgisini fark ederek, onu Sankt-Peterburg Edebiyat Enstitüsünde eğitim almaya yönlendirdiler². Bu belki de ailesinin kalpten arzuladığı bir tanınmaydı — tıpkı Nevai gibi herkesin sevdiği biri olmak. Sadece özverili ve durmaksızın süren bir emek, kişinin adını, yaşadığı dönemde dahi dahilerle birlikte anılacak seviyeye ulaştırabilir. Suyima G'aniyeva, ülkemizde ismi Alisher Navoiy ile özdeşleşmiş önemli şahsiyetlerden biridir.

Günümüzde yalnızca büyük şairin hayatını ve eserlerini bilmekle kalmaz. Onun rehberliğinde Navoiy'in 9, 17, 19 ve 20 ciltlik külliyatları yayımlanmıştır. Uzun yıllara dayanan bu özverili çalışmaları ve bilim ile edebiyata katkıları devlet tarafından da yüksek takdirle karşılanmıştır³.

1999 yılında Suyima G'aniyeva “El-yurt xizmati” (Halka Hizmet) nişanı, 2008 yılında ise “Buyuk xizmatlari uchun” (Büyük Hizmetleri İçin) nişanı ile ödüllendirilmiştir⁴. Yirmiden fazla kitap ve risale, dört yüzü aşkın bilimsel makalenin müellifi olan G'aniyeva'nın, kısa sürede Navoiy'in hayatı ve eserlerine adanmış monografisi de yayımlanmıştır. Araştırmaları sırasında en önemli ve zorlayıcı yön ise dil ve üslup incelemesi olmuştur. 2015 yılında kendisine “Özbekistan Kahramanı” unvanı verilmiştir. 2 Eylül 2018 tarihinde vefat etmiştir. Bilim insanı olarak edebiyat bilimi, metin bilimi ve çeviri alanlarında yirmi kitap ve risale, 300'den fazla makale ve eleştiri yazısı kaleme almıştır.

Suyima G'aniyeva, Alisher Navoiy'in eserlerini yayına hazırlamıştır. Özellikle “Majolis un-nafois”ın ilmî-tenkitli metnini yayımladıktan sonra, “Navoiy'nin El Yazması” adlı eserini okuyuculara takdim etmiştir. Navoiy'in yirmi ciltlik eserler külliyatında “Majolis un-nafois”, “Mahbub ul-qulub”, “Munşaoat”,

¹ Qosimova, Dilorom. “Akademik Suyima G'aniyeva va Navoiyshunoslikdagi xizmati.” O'zbek tili va adabiyoti, (2019): 22–27.

² “Suyima G'aniyeva.” O'zbekiston milliy ensiklopediyasi. Toshkent: Davlat ilmiy nashriyoti, 2006.

³ G'aniyeva, Suyima. Majolis un-nafois (Ilmiy-tanqidiy matn va izohlar bilan). Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va San'at nashriyoti, 1997.

⁴ https://uz.wikipedia.org/wiki/Suyima_G%CA%BBaniyeva

“Vakfiye”, “Hamsat ul-mutahayyirin”, “Holoti Sayyid Hasan Ardaşir”, “Holoti Pahlavon Muhammad”, “Nazm ul-cavahir”, “Muhakamat ul-lug‘atayn” gibi eserler açıklamalar ve çeviriler eşliğinde yayına hazırlanmıştır⁵. Navoiy’in nesir mirasını incelemek, Suyima G‘aniyeva’nın akademik çalışmalarının en değerli ve örnek teşkil eden kısmını oluşturur. Özbek metin bilimi tarihinde Suyima G‘aniyeva’nın yeri tartışılmazdır. Özellikle Ali Şîr Nevâî’nin edebî mirasını bilimsel temelde incelemedeki katkısı büyüktür. Onun tarafından hazırlanan “Mecâlisü’n-Nefâis”in tenkitli metni, Özbek edebiyat araştırmalarında metin biliminin gelişimine ciddi katkı sağlamıştır.

Metin bilimciler arasında Suyima G‘aniyeva, titiz ve bilimsel yaklaşımıyla öne çıkmaktadır. “Mecâlisü’n-Nefâis”in tenkitli metnini hazırlarken Viyana, Paris, Leningrad, Bakü ve Taşkent’te bulunan yazma nüshalar ile birlikte Abu Reyhan Biruni Doğu Bilimleri Enstitüsü arşivinde yer alan 8389, 5289, 9394 ve 7745 numaralı nüshaları incelemiştir. Özellikle 1497–98 yıllarında istinsah edilmiş olan Viyana nüshası, en eski ve eksiksiz yazma olarak esas alınmıştır. S. G‘aniyeva, her yazmayı karşılaştırmalı yöntemle analiz etmiş, yazara en yakın olan metni oluşturmayı hedeflemiştir. Eserin her kelimesi, ibaresi ve cümlesi dikkatlice incelenmiş, yazara ait olmayan veya sonradan eklenmiş olduğu anlaşılan ifadeler metne dahil edilmemiştir. Zaman zaman esas alınan nüsha bile reddedilmiş ve diğer kaynaklardaki varyantlara başvurulmuştur. Bu durum, G‘aniyeva’nın bağımsız ve eleştirel düşünmeye dayalı yaklaşımını gözler önüne serer.

Suyima G‘aniyeva, tenkitli metni oluşturma sürecinde yalnızca metin bilimsel bir çalışma yapmamış, aynı zamanda bu süreçte teorik-temel yaklaşımlar geliştirmiştir. “Dönemin Edebî Hayatının Aynası” adlı makalesinde bu yöntemleri açıkça ortaya koymuştur. Onun metin inceleme yöntemlerinden, M. Hamidova’nın “Sadd-i İskenderî” adlı mesnevinin tenkitli metnini oluştururken faydalandığı bilinmektedir⁶.

⁵ Шамсиев П. Ўзбек матншунослигига оид тадқиқотлар. Т.: Фан, 1986. - Б.22.

⁶ Шамсиев П. Ўзбек матншунослигига оид тадқиқотлар. Т.: Фан, 1986. - Б.22.

Sonuç olarak şunu söyleyebilirizki, Suyima G‘aniyeva’nın hazırladığı “Mecālisü’n-Nefāis”in tenkitli metni, Ali Şîr Nevâî’nin eserlerini inceleme sürecinde önemli bir dönüm noktasıdır. Yazmalar arasındaki farklılıkların analiz edilerek en güvenilir ve eksiksiz metnin ortaya konması, onu yalnızca bir metin bilimci değil, aynı zamanda metin tarihi üzerine düşünen bir araştırmacı olarak da öne çıkarmaktadır. Bu çalışma, hem Nevâî araştırmalarında hem de genel olarak Özbek metin bilimi alanında sonraki çalışmalara sağlam bir zemin hazırlamıştır.

Kaynakça:

1. G‘aniyeva, Suyima. Navoiy Dastxati. Toshkent: Fan nashriyoti, 2001.
2. G‘aniyeva, Suyima. Majolis un-nafois (Ilmiy-tanqidiy matn va izohlar bilan). Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va San‘at nashriyoti, 1997.
3. Qosimova, Dilorom. “Akademik Suyima G‘aniyeva va Navoiyshunoslikdagi xizmati.” O‘zbek tili va adabiyoti, no. 2 (2019): 22–27.
4. Karimov, Islom. “Suyima G‘aniyevani ‘O‘zbekiston Qahramoni’ unvoni bilan taqdirlash to‘g‘risida.” Xalq so‘zi gazetasi, 25-avgust 2015.
5. O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi. Akademik Suyima G‘aniyeva hayoti va ilmiy faoliyati. Toshkent: Akademnashr, 2020.
6. “Suyima G‘aniyeva.” O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi. Toshkent: Davlat ilmiy nashriyoti, 2006.
7. Шамсиев П. Ўзбек матншунослигига оид тадқиқотлар. Т.: Фан, 1986. - Б.22.
8. Алишер Навоий. Хамса. Сабъаи сайёр. - Т.: Фан, 1956. Алишер Навоий. Мажолис ун-нафоис. Т.: Фан, 1961.